

södtek. Megvetéssel vegyes értetlenség-gel szemlélte az olaszok mozgalmát és „értékelésre” méltónak csupán az olasz nők érzelmeit találta. Saját átélésében beszámol az osztrák-olasz-francia háborúról, a magentai ütközetről, a solferinói csatáról. Magentánál magyar legénysége élén személyes bátorságáról tett bizonyosságot s ezért kitüntetést és előléptetést kapott. Az ütközet után azonban alig egy esztendővel egy olasz polgár életveszélyes bántalmazása miatt a hadbíróóság megfosztotta rangjától és fogságra ítélte. A mélypontról ismét a rokonság, nagybátyja segítsége emelte fel. 1862-ben hadnagyként került a lovassághoz, ahova egyébként régóta vágyakozott. A VIII. „Károly porosz herceg” vértesezrednél Cegléden töltött el három esztendőt. Röviddel az osztrák-porosz háború előtt lépett elő főhadnaggyá, s már ekként vezényelte katonáit a königgrätzi ütközetben, ahol egy összecsapásban hétszer megsebesült, és sebesülten fogságba esett. Sebei közül három igen súlyos volt, így gyógyulása hosszú időt vett igénybe. Szolgálatba való visszaérését követően Győrben, Pápán és Nezsiderben állomásozott, majd házassági szándéka miatt,

mint invalidus, kérte nyugdíjazását. 31 évesen vált meg a hadseregtől és kezdte előlről — nem kis nehézségek közepe — életét. Többszöri próbálkozás után, miközben anyagiilag tönkrement, tisztviselő lett az osztrák földművelésügyi minisztériumban, majd az alsó-ausztriai helytartóságnál. Az önéletírás lényegében házasságával és polgári elhelyezkedésének leírásával ér véget.

A kötethez csatolt életrajzi adatokból tudjuk, hogy 1882-ben kapitányként reaktiválták a testőrségnél, s 1906-ig tartó szolgálata alatt az őrnagyi, illetve testőrőrmesteri rangig emelkedett. Kora ellenére 1915-ben ismét uralkodója rendelkezésére bocsátotta magát és szolgálatot vállalt az 5. hadsereg törzsénél. 1917 áprilisában súlyos betegen, ezredesi rangban, a Lipót rend lovagkeresztjének tulajdonosaként hunyt el Bécsben.

A Karl Ueberreuter kiadónál, „Az idők tanúi” sorozatban megjelent kötetet *Lorenz Mikoletzky* az Osztrák Állami Levéltár főmunkatársa gondozta s látta el a történeti háttér-eseményeket felvázoló bevezetővel.

Gecsenyi Lajos

MÁTRAY GÁBOR

TÖREDÉK JEGYZEMÉNYEK MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETÉBŐL 1848/49-BEN

**Összeállította, a szöveget gondozta, a bevezető tanulmányt
és a jegyzeteket írta Fülep Katalin**

(Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1989. 392 o.)

1848—49 története igen gazdag emlékiratokban és különböző színvonalú feldolgozásokban. Jóval kevesebb azonban az okmánykiadás, bár az utóbbi években ezen a területen is jelentősen javult a helyzet. A korszakkal foglalkozó történész talán még ennél is jobban sajnálja a kortársi naplók hiányát. Az események szereplői közül viszonylag kevesen vezettek naplót, s e naplók „fennmaradási aránya” nem a legjobb.

A politikusok viszonylag kis, a katonák meglehetősen nagy számban hagytak hátra naplót, ez utóbbiak többsége azonban mindmáig kiadatlan. A naplónak marad még egy harmadik csoportja, ez a polgárnaplóké. Némi egyszerűsítéssel azt mondhatnánk, hogy az első két csoport tagjai formálták az eseményeket, ez utóbbi csoport tagjai pedig csak elszenveték azokat. Ezeknek a polgárnaplónak azonban az első két

típussal szemben van egy óriási erényük: nem a kor történetének, hanem a kor hangulatának megörökítői. Ezekből a polgárnaplókból is megrajzolható a korabeli Magyarország egyfajta politikai térképe. Ezekben a naplókban általában kevesebb a honfíui felbuzdulás és lelkesedés, kisebb a rálátás az eseményekre; több a panasz a háború okozta problémákra, az átvonuló csapatok kihágásaira, kevesebb a tényleges információ és több az ál- és félhír.

Ebbe a harmadik csoportba tartozik Mátray (Rothkrepf) Gábor nemrég megjelent naplója is. A szerző, mint ezt a sajtó alá rendező által írott bevezető tanulmányból kiderül, egyike a reformkorban indult nemzedék polihisztor tagjainak, „volt komponista, fordító, nevelő, lapszerkesztő, színházi kritikus, történész és tudományos szakíró.” Pályája kezdetén a Széchenyi-családnál volt nevelő, majd a „Regelő és Honművész” c. lap szerkesztőjeként dolgozott. 1837-től a Nemzeti Színház zenei igazgatója volt, 1846-ban pedig kinevezték a Nemzeti Múzeumban „nemzeti könyvtárórré.” Így érte őt 1848–49 is. A szabadságharc leverése után többször is igazoló bizottság elé állították. Az önkényuralom időszakában is fáradhatatlanul dolgozott a könyvtár gyarapításán, emellett igen jelentős zene-történeti és zeneszerzői munkásságot fejtett ki. 1875-ben bekövetkezett halálakor óriási életművet hagyott hátra.

Most közzétett naplója sajátos írásmű. Nagyjórészt erősen magyarpárti szellemben íródott. Mátray valószínűleg tartott attól, hogy írása a cs. kir. hatóságok kezébe kerül, ezért a cs. kir. csapatok győzelme után a napló elejére egy viszonylag hosszú passzust iktatott. Ez az „Általános jegyzemények 1848/49-re” c. rész egyáltalán nem tükrözi Mátray nézeteit. Célja az volt, hogy ha a napló a cs. kir. hatóságok kezébe kerülne, ezek az első oldalak elaltassák azok gyanakvását. Ezért nyilatkozik a szerző olyan megvetéssel a magyarországi protestánsok szerepéről és vélelmezett túlsúlyáról a forradalomban; ezért minősíti a kormánybiztosok többségét úgy, hogy azok „kalandorok, tömlöcökből kiszabadultak, eladósultak, szegények, nyilvános tiszteletlenségben állók, családok, nagyszájúak, kicsapongók, fellengzők, kirúgók...” A naplót ezt követően az „1848-ki jegyzemények” c. szakasz folytatja. A szerző

azonban ezt is 1849 januárjában írhatta, mert a decemberi dátumokra utaló bejegyzéseinek mindegyike hírlapi tudósításokon alapul. Erre utal az a december 30-i bejegyzés is ami szerint az eddig történtek „részint hírlapok-, részint plakátokból kiegészítendőek.” A naplóban a továbbiakban is elő-előfordulnak még utólagos betoldások. Maga a napló 1849. január 1-jén kezdődik. Az 1848. december 31-i bejegyzésnél ugyanis még olvasható egy 1849. január 12-i beszélgetésre történő utalás is; január 1-jén viszont Mátray már így ír: „Ma csak a Pesther Zeitung és este a Martius 15-ke jelent meg.” A sajtó alá rendezendő ezeket az utólagos betoldásokat nem regisztrálta, holott meglehetősen egyértelműek. Így pl. a február 9-i és 10-i bejegyzés között olvashatjuk a következőket: „Februarius 9—10-ke között éjjel Schlik tábornok éjjeli 1 órakor elhagyta seregével Kassát és másnap Görgey és Klapka seregei elfoglalták.” Ugyanilyen utólagos bejegyzést találunk a február 13-i bejegyzésnél az aznap letartóztatott Nagy József február 19-i kieresztéséről. Február 23-án a szerző egy német folyóirat február 28-i vagy március 1-jei számára hivatkozik. Március 15-én előreutal április 5-i bejegyzésre a Losoncon történtekről.

A napló másik érdekessége, hogy tele van különböző események megelőlegezésével. Ezek többsége hadieseményekre vonatkozik, s valószínűleg abból a jőzan civil megfontolásból táplálkozott, hogy ha egy hadsereg elindul egy olyan irányba, ahol egy másik hadsereg található, vagy vélhetőleg található, akkor azok előbb-utóbb meg fognak ütközni.

Ugyancsak érdemes utánagondolni annak, hogy egyes híreknek milyen valószínűsége van. Január 5-én betoldásként olvashatjuk, hogy Vetter „dicsért tábornokunk utóbbi napok közben, több más tisztjeinkkel együtt letették hivatalukat”. Az utalás részben Görgei fel-dunai hadteste tisztikarának tömeges, január 3—4-i lemondására utal, részben pedig arra, hogy Vetter december végén nem volt hajlandó átvenni a dunántúli magyar seregek vezérletét. Január 8-án Görgei lemondásának híré-ről tudósít, ami talán a váci nyilatkozat hírére alapul. Január 12-én azt a hírt jegyzi fel, hogy „Görgey Komárom és Bécs felé akar vonulni”. A Bécsi irányába támadás szándékát maga Görgei terjesztette seregéről, hogy ezáltal

Windisch-Grätzet visszatartsa a Tiszavonal elleni támadástól. Január 19-én arról tudósít, hogy „Mészáros letévén a vezérseget, azt egy lengyel vezérnek adá át”; a hírből nyilvánvalóan Mészáros tényleges lemondásának és Dembinski érkezésének híre olvad össze. Január 20-án arról tudósít, hogy „Kiss Ernő, ki magát a temesvári comiténak megadni akará, Damianics által agyonlövetett (!?)”; a hír itt nyilván Kiss Ernőnek a január 3-i pancsovai vereség után Damjanich aktív közreműködésével történt leváltására utal. Január 22-én ismét egy kérdőjeles hírt olvashatunk. „Görgey magyar fővezérről mondák, hogy Ófelségéhez ment volna egyenesen, hogy neki magát és seregét megadja, miután Windisch-Grätzel és embereivel alkudozásba egyezkedni nem akar.” A hírből — véleményem szerint — keveredik Görgei Bécs ellen vonulásának tudatosan terjesztett híre a váci nyilatkozat negyedik pontjának meglehetősen kifacsart változatával. Ezt megerősíti az a január 30-i hír, amely szerint Görgei „mivel seregét a császáriaknak alávetni akará, a Honvédelmi Bizottmány által törvényenkívülinek hirdettetett”. Ez az utalás valószínűleg a váci nyilatkozat 3—4. pontjaira vonatkozik. Január 30-án közli a naplóró Nyáry Pál elfogatásának hírével: „minthogy az országos ülésben kelt Kossuth ámitgatásai ellen és javasla, hogy adják meg magukat a császáriaknak”. Az utalás itt a január 12—13-i országgyűlési zárt és nyílt ülésekre vonatkozik, amelyeken Kossuth és Nyáry valóban vitába keveredtek a harc további célja tekintetében. Itt érdemes megjegyezni, hogy az ekkortájt Debrecenben tartózkodó Petőfi szintén ebben a szélsőséges formában jegyzi fel Nyáry felszólalásának tartalmát a Históriai jegyzetekben. Február 6-án Mátray feljegyzi, hogy Perczel és Mészáros „a rácok elleni sereg vezérlését vállalták el”. A hír eredete valószínűleg az, hogy Mészáros január közepén hagyta oda a felső-tiszai, Perczel pedig január végén a közép-tiszai hadtestet. Február 24-én azt olvashatjuk, hogy „Görgeyről ismét beszélük, hogy lemondott hivataláról, mások tagadják”. A hír valószínűleg Görgei február 14-i, Dembinski kinevezését tudató napiparancsának torz tükröződése. Március 6-án Mátray azt a szóbeszédet jegyzi fel, hogy „Debrecenből Madarász László és Csernátoni elűzetett”. Madarászt feb-

ruár közepén kezdték el szorongatni az országgyűlésen a rendőri hivatal túlzottan magas költségvetése miatt; Csernátonit pedig maga Kossuth mondatta le az OHB elnöki titkárságáról, mivel Csernátoni lapjában, a Marcius Tizenötödikében kíméletlenül támadta Mészáros Lázár hadügyminisztert. Ugyanezen a napon jegyzi fel Mátray a magyar tábornoki kar névsorát; a 22 név közül 8 lengyel (köztük Klapka is!), egy-egy francia, spanyol, ill. angol. A meglehetősen furcsa névsor a cs. kir. propaganda hatását tükrözi, amelynek célja az volt, hogy eltűlozza a külföldiek, különösen a lengyelek részvételét a magyar szabadságharcban. Április 15-én azt olvashatjuk, hogy „Bem tábornok, mondják, Baján van, és várják a Pest-Buda körül levő magyar seregekhez”; május 8-án pedig már érkezésének hírére is feljegyzi Mátray. Itt valószínűleg annak a magyar hadműveleti tervnek a híre tükröződik, amely szerint Bemnek Erdély, a Bánság és a Bácska megtisztítása után a Duna jobb partján fel kellett volna vonulnia, és átvennie a magyar fősereg parancsnokságát. Május 21-én Mátray is feljegyzi azt a szóbeszédet, hogy a budai vár bevételénél az olaszok segítettek volna a honvédeknek; mint tudjuk, ez a hír alaptalan volt. Június 28-án arról a hírről számol be, hogy „Görgey leteszi a fővezérseget és Bemnek adatik”. A hírek ezúttal is valós alapja van; Görgei a június 26-i minisztertanácsban maga mondta, hogy kész a fővezérseget Bemnek átadni. Július 26-án a naplóró szóbeszédként említi, hogy „az orosz sereget Hatvannál Dembinski megverte; hogy az angol király 2-ik fia számára a magyar korona elfogadtatott; hogy Szegeden egy placát jelent volna meg a kormányzó aláírásával, melyen nincs egyéb, mint e szavak: a haza meg van mentve”. Az első hír valószínűleg a július 20-i turai ütközetre utal; a második talán a Leuchtenberg hercegre vonatkozó remények torz tükröződése; a harmadik viszont utalhat Kossuth híres szegedi beszédére, amely szerint Európa szabadsága Szegedről sugárzand ki. Augusztus 16-án Mátray azt a hírt jegyzi fel, hogy Kossuth „folyó hónap 12-kén meghalt (de azelőtt már lemondott hivataláról), hol? nem tudatik. Mondják, hogy mind rajta, mind Szemerén néhány nappal azelőtt örütség jelei mutatkoztak”. A Kossuth halálára vo-

natkozó hír valószínűleg Kossuth azon kijelentésén alapul, hogy a fegyverletétel esetén főbe lövi magát; a Szemere örütségére vonatkozó kijelentés viszont Szemere augusztus 3-i kiáltványán alapulhat, amely szerint a hátrahagyott ellenséges seregek csupán a nép ordító hangjára le fogják tenni fegyverüket. Augusztus 21-én Mátray is feljegyzi azt a szóbeszédet, ami egyébként a magyar hadseregben is elterjedt, hogy akik „az orosz seregnél szolgálni akarnak, rangjokat megtartva alkalmaztatni fognak”. „Vérmesebb patrióták” szóbeszédére hivatkozva augusztus 29-én arról olvashatunk, hogy „az orosz cár Bécsbe megy, és kívánni fogja, hogy Magyarország az ő protekciója alá helyeztessék, és neki az ausztriai tartozások visszafizetessenek”. A hírek némi alapja volt, hiszen mind Miklós cár, mind Paszkevics amnesztiát javasolt a császárnak és a cár valóban Bécsbe küldte fiát, Konstantin nagyherceget, hogy a magyar tábornokoknak kegyelmet eszközöljön ki. Október 16-án Görgeiről jegyzi fel azt a szóbeszédet, hogy „Görgey oly szavakat ejtett, (...) melyek szerint már akkor oly szándékkal ment volna el Komáromból, hogy magát az oroszoknak meg fogja adni”. Ez a szóbeszéd pedig nyilvánvalóan Görgei június 30-i, Kossuthnak írott levelén alapul, amely szerint „ha ma tudnék arról meggyőződni, arról, hogy a nép jobban fogná magát érezni, én lennék az első, ki a fegyvert letenném”.

Az ilyen torz formában terjedő hírek mellett időnként egészen pontos információkat is olvashatunk a naplóban. Így január 19-én Pulszky Ferenc Magyarországról való kiszökésének hírért; február 15-én azt, hogy milyen érdektelenséggel fogadta a Zólyom megyei szlovák lakosság Stúrt és Hurbant; s ezt megerősítik pl. Zipser András Keresztély naplójegyzetei is. Február 17-és a Windisch-Grätz és Jellačić közötti feszültségekről tudósít a szerző, 20-án pedig Schlik lovagias magatartásáról. Március 20-án feljegyzi, hogy a szolnoki csata után a magyarok visszaküldték a cs. kir. hadipéntzárt; amiből anynyi kétségkívül igaz, hogy Damjanich az osztrák tiszték személyes tárgyait és pénzét valóban visszaküldte az ellenségnek. Április 4-én arról ír, hogy „a császári katonaság ismét Gyöngyös felé vonul, és már Windisch-Grätz herceg (...) Hatvanba tette át főhadiszállását Gödöllőről”; ami egyértelműen

utal a cs. kir. fővezér azon tervére, hogy Hatvannál akarta megverni a magyar fősereget. Április 17-én arról tudósít, hogy Jellačić és Schlik „Horvátországba küldetnek, minthogy a magyar sereg egy része Zágráb és Fiume felé készül betörni”. Mint tudjuk Jellačić valóban dél felé hagyta el a fővárost, ha nem is Horvátország, hanem Szlavónia irányába. Augusztus 22-én feljegyzi, hogy „az Alföldön még tartózkodott magyar ministereket (tehát Vukovics, Horváth, Csányi) a császári sereg elfogta”. Az információ ugyan nem volt pontos, de Aulichon és Duscheken kívül valóban ez a három miniszter tartózkodott még az országban.

Hosszan folytathatnánk még a felsorolást, de talán már az eddigiekből is kiderült, hogy micsoda kincseshánya ez a napló a korszak kutatói számára. Annál is inkább, mert az ország lakossága nagyobbrészt ilyen forrásokból szerezte be ismereteit az eseményekről. Mátray ugyan szorgalmasan böngészte a Pesten és a cs. kir. csapatok által megszállt területeken megjelenő újságokat, de pl. február 13-án megjegyzi, hogy „én debreceni nyomtatványokat, hírlapokat vagy bármilyenemű irományokat mai napig sem látam”. Ez pedig arra utal, hogy a cs. kir. hatóságok viszonylag tisztesen el tudták zárni a magyarok kezében levő területeket a külvilágtól. Mindebből az is megmagyarázható, hogy miért olyan eltérő a hírek terjedési sebessége. Puchner január 21-i Bem felett aratott győzelméről Mátray csak február 22-én értesül egy hirdetményből. Nagyszében március 13-i bevételének híreről is csak március 28-án értesül. Még Szemere május 2-i republikánus kormányprogramjáról is csak május 6-án tudósít. Az újszegedi löporraktár július 28-i felrobbanásának hírért is csak augusztus 5-én jegyzi fel Mátray. Ugyanakkor a február 24-i pétervásári és cibakházi, a február 26—27-i kápolnai, a március 5-i szolnoki ütközetéről viszonylag hamar tudósít. A tavaszi hadjárat csatáinak híre általában 1—2 nap múlva tűnik fel a naplóban, a komáromi harcokról pedig szinte a csata napján tudósít a szerző. Perczel Mór május 22—26. közötti Titel elleni támadásainak hírért összevont formában május 31-én jegyzi fel.

Az ilyen hírek mellett természetesen vannak állandóan ismétlődő álhírek is.

Ilyen pl. az, hogy valahol nagyon megverték a cs. kir. csapatokat (ez a hír különösen január első felében terjedt el). Ilyen hír az is, hogy Bécs ismét felkelt; igaz, július 17-én a szerző ezt már azzal a kommentárral jegyzi fel, hogy „már annyiszor nem volt igaz!” Ugyanígy feltűnik a naplóban Görgei áruulásának legendája, illetve az a kacsa, hogy Ferenc József alkudozni akar a magyarokkal.

Mátray viszonylag ritkán nyilvánít egyéni véleményt. Ebből a kevéske ilyen megnyilvánulásból azonban az derül ki, hogy a szerző szívvel-lélekkel magyar érzelmű, de ugyanakkor a mérsékelt irány híve. A trónfosztás hírévé megjegyzi: „Vajha ez nagyobb veszélyt ne hozzon kedves hazánkra!” Július 21-én az országgyűlési követekre és honvédekre váró megtorlásról értesülve felsóhajt: „Legyen ég irtalmas boldogtalan honfiainknak!” Szeptember 11-én a komáromi várórség ellenállási szándékát úgy kommentálja, hogy az „a boldogtalan háborúskodást folytatni akarván, az általános béke helyreállítását, isten tudja még meddig fogja gátolni”. Mátray magyar érzelmeit jelzi az a felháborodás is, amivel a stájerok és csehek magyarországi hivatallását fogadja: „Eszerint tehát nem magyarországiak viselendik hazai hivatalainkat”. Ez pedig jól mutatja, hogy Mátray igazi hungarusnak érezte magát.

A napló vitathatatlan tartalmi értékeivel azonban egyáltalán nem áll arányban a sajtó alá rendezés módja. A sajtó alá rendező igen jeles művelődéstörténeti ismeretekkel rendelkezik, de a kor általános politikai és hadtörténetében nem tűnik járatosnak. Így a jegyzetanyag azon része, amely egyes épületekre, lapokra vonatkozik, alapos; ugyanakkor amint kikerül ebből a körből, elemi tévedések nagy számát produkálja. Emellett az olvasó jónéhány esetben hiányol egy-egy jegyzetet is. Tévedés ne essék, nem azt kívántuk volna a sajtó alá rendezőtől, hogy a naplóban szereplő kb. 1500 hír mindegyikét magyarázza meg, hiszen akkor a jegyzetanyag kb. háromszorosa lenne a kötetnek. De pl. december 31-én Mátray említi egy országgyűlési követ elfogatását; az illetőről nincs jegyzet, holott tudjuk, hogy Kund Vincéról van szó. Január 8-án Stoffer József nádori irodaigazgató elbeszélésében szó van egy Nyáry és Madarász által kicsikart

hitelesítésről „István főherceg levele felől”. Jegyzet sehol, holott világos az utalás István nádor híres 1848. március 23-i, az uralkodóhoz intézett emlékiratára, amelynek fogalmazványát a nádor hátrahagyott iratai között az OHB által kirendelt bizottság 1848 decemberében megtalálta. Ezt az előterjesztést aztán propagandisztikus célból, az uralkodóház árulását bizonyítandó, közzé is tették. Január 9-én a Kőszegen agyonvert horvát foglyokról van szó, de az eseményt a sajtó alá rendező nem kommentálja, holott tudjuk, hogy 1848. október 12-én történt. A február 8-i bejegyzésnél szerepel gróf Franz Montecuccoli (1801—1872) elfogatásának híre, de a jegyzet arról, hogy ez február 1-jén történt, hiányzik. Nincs jegyzet az április 20-án említett Schlik gőzösről sem; mint tudjuk, ez a magyar Mészáros hadigőzös volt, amely az osztrákok kezébe került, és Schlikre keresztelték át. A július 12-i bejegyzésnél említi Mátray a császár ezredének egyik zászlóját, de az ezred számának azonosítása ezúttal hiányzik, holott itt az 1. cs. kir. gyalogezred valamelyik Landwehr-zászlójáról van szó.

A fennmaradó jegyzetanyagban is viszonylag sok a hiba, vagy a szöveghez képest többletinformációt nem adó megfogalmazás. Így pl. a Pest által kiállított '804 csatárt nem beosztották a 14. zászlóaljba, hanem ők voltak a 14. zászlóalj (277. o.). A gránátosról nem elég annyit mondani, hogy gyalogsági fegyvernem, annál is inkább, mert maga a gyalogság fegyvernem; a gránátos legfeljebb csapatnem ezen belül. A Radical Kör csapatjáról nem elég annyit írni, hogy „A Radical Kör is állított ki csapatot”, mert ebből az olvasó nem tud meg semmit (278. o.). A Mészáros-út nem a Budaörsi út csupán, hanem a Buda—Győr közötti út (283. o.). A cs. kir. 16. Zanini gyalogezrednek nem két százada, hanem két zászlóalja harcolt a honvédsereg oldalán (284. o.). Az első orosz intervenció során nem 2000, hanem 7000 orosz érkezett Erdélybe (289. o.). Az egy divízió Hardegg-vasas nem egy hadosztályt, hanem egy osztályt (két századot) jelent. Az ezred száma (7.) itt is hiányzik és a névírás (Hardegh) is téves. Az itt említett Károly hercegi gyalogság nem a cs. kir. 52. (Ferenc Károly), hanem a cs. kir. 3. (Károly főherceg) gyalogezred két zászlóját jelöli (293. o.). A cs. kir. 9. (Miklós) huszárezred nyolc százada az

egész ezredet jelenti (295. o.). A cs. kir. 39. (Dom, és nem Don Miguel) gyalogezred három zászlóalja szintén az egész ezredet jelenti (296. o.). Kosuth május 1-jén nem nevezte ki hadügyminiszterre Mészárost, csupán felkérte őt a trónfosztás után a hadügyminisztérium ideiglenes igazgatójára (298. o.). A 301. oldalon említett három század budapesti kereszties nem a tiszai hadsereg június 17-i, hanem július 17-i hadrendjében szerepel; annál is inkább, mert június 17-én még nem volt tiszai hadsereg. Stuller Ferenc 1849-ben nem pénzügyminisztériumi, hanem kormányzóelnöki titkár volt (uo.). A cs. kir. 10. (Vilmos) huszárezred említésénél megint hiányzik az ezredszám. A cs. kir. 34. (Porosz herceg) gyalogezrednek nem „három alakulata”, hanem három zászlóalja csatlakozott a honvédsereghez (302. o.). A szómagyarázatoknál téves a cheveaux-légers írása; hiányzik az „x”. A manifesztum szorosán véve nem kiáltvány, hanem uralkodói kézirat. Hiányzik a „minen” (akna) magyarázata. A proklamáció elsődleges jelentése nyilatkozat. A remorqueur nem egyszerűen gőzhajó, hanem vontató. A svadron (escadron) vagy lovasszakasz, vagy lovasszázad (az utóbbi), de semmi esetre sem mindkettő.

A névmutató sincs hibák nélkül. Batthyány Kázmér nem lehetett szeptembertől délvidéki kormánybiztos, mivel csak 1849 februárjában nevezték ki azaz. Ugyanígy nem Szenttamás szeptemberi, hanem áprilisi ostromában vett részt. A keresztnev nélkül említett Batthyány ez esetben Batthyány László (1827—1851), a 9. huszárezred főhadnagya, Görgei parancsértisztje. Bohusné életrajzában téves az a megjegyzés, hogy az ő világosi kastélyában írta alá Görgei a fegyverletételi megállapodást az oroszokkal, mivel a fegyverletételről nem született írásbeli megállapodás. Érthetetlen, hogy Konstantin orosz nagyherceg miért a C betűnél szerepel. Damjanich soha nem volt ideiglenes hadügyminiszter, csupán kinevezték volna azzá, ha el nem törte a lábát. Dembiński utolsó beosztása nem a honvédsereg vezérkari főnöki tisztje, hanem a főszereg parancsnoksága volt. A 325. oldalon említett Dezsán keresztneve Ákos. Esterházy István soha nem volt az OHB tagja; az OHB-tag Esterházy keresztneve Mihály. Giron alakulatát nem Giron-légióknak, hanem német

légióknak hívták. Guyonnál tökéletesen érthetetlen, hogy a névmagyarázat miért a Gijon alaknál szerepel. Hajnik ¹ soha nem volt kormánybiztos a fővárosban, hiszen az Irányi Dániel volt. Hrabovszky János nem péterváradai főparancsnok, hanem főhadparancsnok volt. Jablonowski keresztneve nem Karl, hanem Felix. Mauks Bernát 1839-ben nem lehetett a Freiheitsbote szerkesztője, mivel ez a lap csak 1849 júliusában Szegeden indult meg. Moga nem Pest parancsnoka volt, hanem pesti hadosztályparancsnok. A Bihar megyei illetőségű Nagy József teljes neve Szárazberky Nagy József (1800—1878), s a szabadságharc alatt képviselő, illetve kormánybiztos volt. Nyáry N. valószínűleg azonos Nyáry Lajossal. Ottinger nem 1849 elején jelentkezett Windisch-Grätznel, hiszen már 1848 augusztusában átszökött Jellačićhoz, és annak seregében harcolta végig az őszi és téli hadjáratot. Görgei nem Paskevics, hanem Rüdiger előtt tette le a fegyvert. Perczel életrajzában félrevezető az az összevonás, hogy „a 4., majd július közepétől a 9. hadtest csatlakozásával létrejövő közép-tiszai hadsereg parancsnoka”; ugyanis Perczelt a IV. hadtest éléről még 1849 júniusában leváltották; júliusban a szerveződő X. hadtest parancsnokaként vette át a IX. —X. hadtestből létrejövő tiszai hadsereg parancsnokságát. Podmaniczky Frigyes életrajzában szerepel az, hogy a 3. század parancsnoka volt, de hogy melyik alakulatban (16. huszárezred), az nem. Érthetetlen, hogy Ramberg miért Rainberg név alatt keresendő, annál is inkább, mert maga Mátray is csupán egyszer írja így a nevét, másik négy esetben nála is helyesen szerepel. Répásy Mihálynál szerepel az, hogy szeptembertől ezredének ideiglenes parancsnoka, de hogy melyik ez az ezred (a 4. huszárezred), az nem. Schlik neve következetesen tévesen, ck-val szerepel. Schwarzenberg keresztneve is téves, ugyanis az 52. és 69. oldalon nem Felixről, a miniszterelnökről, hanem Edmundról, Windisch-Grätz egyik hadosztályának parancsnokáról van szó. Ifj. Szász Károly életrajzához odakeveredett Száz Jánosnak, a fővárosi nemzetőrség parancsnokának egyik említése is a 48. oldalról. Érdekes az is, hogy Szent János nem a J, hanem az Sz betűnél szerepel. A Mátray által állandóan emlegetett Sztáray István valószínűleg Szirmay István gróf szemé-

lyét rejti, ugyanis ő szervezett szabadcsapatot a cs. kir. csapatok oldalán. Vécsey Károly életrajzában főlegesen külön említeni az V. hadtestet és az aradi ostromsereget, mert a kettő ugyanaz. Vetter 1849 márciusában nem lehetett Dembiński után a déli hadsereg fővezére, mivel Dembiński sem volt az. Vetter a magyar fősereget vette át; a déli hadsereg fővezéri posztját csak 1849 júliusától töltötte be. A honvéd mérnökár főnöke sem volt, mert ezt a tisztelet Gyulai Gaál Miklós tábornok töltötte be. Vogel 1849-ben nem volt Temesvárott hadosztályparancsnok, hiszen Galiciában szolgált. Vukovics 1849 márciusában nem lehetett a komáromi magyar hadsereg hadbiztos, mert 1. Vukovics kormány-, és nem hadbiztos volt. 2. Vukovics a Tisza-mentén álló

magyar fősereg kormánybiztos volt. 3. Komárom kormánybiztos ekkor Puky Miklós volt.

Ebből az unalmasan hosszú nyúló hibafelsorolásból is kiderült talán, hogy a forráskiadáshoz szükség van bizonyos szakismeretre az adott korszak területén. S ha a sajtó alá rendező ilyen nem rendelkezik, akkor célszerű kötetet lektoráltatnia. Annál is inkább, mert az elmúlt években egyre több forráskiadvány jelent meg az elemi szakmai követelmények minimumát kielégítő tudományos apparátus nélkül. Márpedig az ilyen hibák ragadósak, és tovább vándorolnak egyik kötetből a másikba. Ez pedig végső soron tökéletesen használhatatlan kiadványokat eredményezhet.

Hermann Róbert

FOGARASSY LÁSZLÓ

A MAGYARORSZÁGI TANÁCSKÖZTÁRSASÁG KATONAI ÖSSZEOMLÁSA

(Akadémia Kiadó, Budapest, 1988. 91 o.)

Vékonyka — alig öt és fél íves —, de tartalmát tekintve igen fontos kötetet jelentetett meg az Akadémia Kiadó „Ertekezések a történelmi tudomány köréből” című sorozatának 109. köteteként, a Pozsonyban élő és dolgozó Fogarassy László történész tollából.

A hazai olvasóközönség talán kevésbé — a szűkebb történész szakma viszont már jobban — ismeri Fogarassy László több mint három évtizedes történelmi munkásságát. Hazai folyóiratok, múzeumi évkönyvek és tanulmánykötetek írásai tanúskodnak rendszeres „jelentkezéseiről” német és szlovák nyelvű folyóiratok (is) kiterjedt recenziós tevékenységéről.

Fogarassy László kutatási területe viszonylag rövid időszakot ölel fel Magyarország történelméből, bizonyára ebből is fakad, hogy a határainkon túl élő történész választott kutatási területének — az 1918-as őszirózsás forradalom, a Magyarországi Tanácsköztársaság, a

szerveződő ellenforradalom és a burgenlandi kérdés — elismert szakértője.

Jelen kötetének megjelenését hosszú kutatómunka, számos előtanulmány, részpublikáció előzte meg, hogy végre alapos összefoglalást adjon a Magyarországi Tanácsköztársaság katonai „végnapjairól”, az összeomlásról.

Fogarassy László nem vállalkozik nagy ívű áttekintésre, „mindössze” néhány tragikus augusztusi nap történetét dolgozza fel. Azoknak a napoknak a katonai — és részben politikai — történéseiről szól, amely napok a tankönyvekben már a Forradalmi Kormányzótanácsot felváltó szakszervezeti kormány időszakaként jelentkeznek, hiszen a volt népbiztosokat biztonságba szállító vonat 1919. augusztus 1-jén már elhagyta Budapestet.

A kormány változott, a hadsereg és a zászló — ha csak elnevezésében is — egy rövid ideig még vörös maradt. Ez a maradék, magára hagyott — színét egy-